

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte torsdag den 16. april 1959 kl. 10.

Møtet ble ledet av formannen, F i n n M o e.

Til stede var:

Borten, Bøyum, Reidar Carlsen, Kjøs, Reinsnes, Finn Moe, Offerdal, Erling Petersen, Røiseland, Wikborg, Henrik Svensen, Dahl, Ingvaldsen, Hønsvold, Vatnaland og Watnebryn.

Av Regjeringens medlemmer var til stede utenriksminister Lange.

Følgende embetsmenn fra Utenriksdepartementet ble gitt adgang til møtet: Statssekretær Engen, ekspedisjonssjef Jacobsen og byråsjef Hedemann.

Formannen: Som det står i innkallelsen, vil utenriksministeren gjerne gi en *redegjørelse om NATO's siste rådsmøte*, og dermed om, kan man vel si, hele den foreliggende forhandlingssituasjon. Men dessuten vil utenriksministeren også gjerne redegjøre for en *meningsutveksling med den sovjetrussiske ambassadør her*. Jeg går ut fra at utenriksministeren tar den redegjørelsen til slutt.

Utenriksminister Lange: Saklisten på dette møte i NATO's Råd, som jo var det regulære vårmøte av utenriksministrene i medlemslandene, omfattet to hovedspørsmål. Det ene var den sedvanlige diskusjon om den internasjonale situasjon i lys av den pågående utvikling, og det andre var den årlige politiske vurdering av NATO's stilling. Den militære vurdering foretas jo på desembermøtet, hvor forsvarsministrene og finansministrene også er til stede.

Som grunnlag for diskusjonen under første punkt, altså den internasjonale situasjon, forelå det rapporter som var omsendt på forhånd, utarbeidet av Sekretariatet i samarbeid med de faste delegasjoner. Det var en, som sedvanlig, om sovjetisk utenrikspolitikk, en om situasjonen i Øst-Europa, en om situasjonen i Midt-Østen, og en om situasjonen i Det fjerne Østen. Men debatten konsentrerte seg i det alt vesentlige om Berlin og Tysklandsspørsmålet, og situasjonen nå foran de forhandlinger som der er oppnådd enighet med Sovjet-Samveldet om å begynne på utenriksministernivå i Genève den 11. mai. Ved siden av det ble der en relativt kort diskusjon om situasjonen, særlig i Midt-Østen. Det skal jeg komme tilbake til.

Forut for NATO's utenriksministermøte hadde jo de tre Vestmaktene og Forbundsrepublikkens utenriksministre vært sammen i Washington i to dager. Forut for det igjen hadde Macmillan og Lloyd besøkt Sovjet-Samveldet og deres reise til Paris, Bonn og Washington, hvor de hadde gitt rapport om sine inntrykk fra turen til Sovjet-Samveldet, og hvor de hadde lagt frem de tanker som de var kommet til på bakgrunn av disse inntrykkene, om hva det i det hele tatt kunne være realistisk å tenke seg å oppnå ved forhandling.

Møtet i NATO's Råd ble innledet med at utenriksminister Couve de Murville ga en kort beretning om de alliertes beredskapsplaner for Berlin, den såkalte nødplan eller «contingency planning», en beretning som ble avgitt på vegne av de

tre, og utenriksminister Selwyn Lloyd ga en beretning om de fires diskusjoner om Tysklandsproblemet, Europas sikkerhet og Berlin – igjen en beretning som var uttrykk for hva de fire sto enige om.

Den franske utenriksministerens redegjørelse for nødplanen gikk i det vesentlige ut på følgende:

At Vestmaktene var kommet til at en måtte regne med som en eventualitet, muligens som en sannsynlighet, at Sovjet-Samveldet ville fastholde at det nå ønsket å gå fra sine forpliktelser etter firemaktsavtalene, og for å møte den situasjonen var de da blitt enige om å fastholde at en ensidig sovjetisk oppsigelse av forpliktelsene ikke kunne frita landet for disse forpliktelsene, og heller ikke berøve Vestmaktene deres rettigheter etter okkupasjonsavtalene.

For det annet at de tre vestmaktene ikke kan godta at Den tyske demokratiske republikk – altså de østtyske myndigheter – opptrer i stedet for Sovjet-Samveldet i spørsmål som gjelder Sovjet-Samveldets forpliktelser overfor de vestallierte i Berlin. Han fremhevet i sin for øvrig ganske korte rapport, at det var uråd å legge planer for alle tenkelige situasjoner. Det generelle prinsipp som de sto enige om, var at de ville treffe de nødvendige forholdsregler for å holde trafikken til og fra byen i gang, og at en ikke ville ha noe å gjøre med de østtyske myndigheter ut over det som var et rimelig ledd i disse myndigheters identifikasjon av trafikken, eller ut over det som vestmaktene anser rimelig når det gjelder kontroll med trafikken til byen.

Bak denne formulering skjuler det seg da den realitet at de er villige til å avfinne seg med at de sovjetiske kontrollører blir avløst av østtyske kontrollører, så lenge disse østtyske kontrollørene ikke forsøker seg på noe annet og mer enn det som har vært praksis under okkupasjonsavtalene hittil, nemlig å forvise seg om at de konvoyene som kommer inn er virkelig bona fide allierte konvoyer, men ikke innlater seg på noen inspeksjon av konvoyene i og for seg. Altså, de vil avfinne seg med at der settes østtyske stempler på papirene som identifiserer konvoyene, istedenfor sovjetiske stempler.

Nettopp med sikte på å unngå enhver tvil her, utarbeides det nå detaljerte forholdsregler for å gjøre enhver alliert transport fullt identifiserbar som sådan.

Det ble betonet at det ikke er Vestmaktenes hensikt å være de første til å bruke makt. Hvis det skulle vise seg at Sovjet-Samveldet er innstillet på å bruke makt, vil Vestmaktene i fellesskap bli nødt til å treffe de nødvendige tiltak – uten at det ble nærmere spesifisert hva disse tiltak skulle gå ut på. Det ble sagt at man ikke var kommet langt nok til å kunne gi en detaljert oversikt over disse tiltakene. Alle tenkelige fredelige midler ville bli søkt utnyttet, men man kunne ikke utelukke at det i siste omgang kunne bli nødvendig å bruke makt.

Bak denne korte formuleringen skjuler det seg igjen en viss uenighet ennå om hvilken vekt man under «alle tenkelige fredelige midler» skal tillegge en henvendelse til de Forente Nasjoner, og i hvilken form en eventuell slik henvendelse skal skje, og på hvilket grunnlag den skal skje. Men det skal jeg også komme litt nærmere tilbake til.

Couve de Murville understreket til slutt at man måtte søke å finne en slik fremgangsmåte at det ville bli helt klart for verdensopinionen at det, hvis man kom

opp i en konfliktsituasjon, ikke dreiet seg om formaliteter, men om Vest-Berlins fortsatte eksistens som fri by.

Den rapporten ble tatt til etterretning, og det ble ikke noen diskusjon i og for seg om den som sådan.

Utenriksminister Selwyn Lloyd redegjorde så for de fires drøftinger om Tysklandsproblemet, Europas sikkerhet og Berlin. Om spørsmålet samling av Tyskland sa han at dersom prinsippet om frie valg som et ledd i samlingsprosessen ble godtatt, kunne man for en overgangsperiode foreslå opprettet en alltysk komite med visse begrensede oppgaver. Det er altså for så vidt motforslaget til den sovjetiske konføderasjonstanken, men den er betinget av sovjetisk tilslutning til prinsippet om frie valg. En slik alltysk komite kunne blant annet få fullmakt til å forberede frie valg til en alltysk nasjonalforsamling. Denne alltyske nasjonalforsamlingen, fremgått av frie valg, kunne så utarbeide utkast til en ny tysk forfatning og opprette en fellestysk regjering. Komiteen ville også kunne legge frem forslag om visse ikke-politiske saker, blant annet spørsmålet om tekniske, økonomiske og kulturelle forbindelser mellom de to deler av Tyskland inntil samlingsprosessen var fullført.

Jeg understreker igjen at dette var det de var blitt enige om, de fire.

Selwyn Lloyd kom senere, i et innlegg som han holdt som britisk utenriksminister, med en understreking av spesielle britiske synspunkter på hele dette problem. Om de europeiske sikkerhetsspørsmål opplyste Selwyn Lloyd at de fire utenriksministre hadde overveiet muligheten for en spesiell kontrollsoner i Europa - «a zone of limitations and control» eller «zone of inspection» - som også kunne bidra til løsning av politiske problemer uten å svekke de vestlige lands sikkerhet. I denne forbindelse måtte man vurdere visse sikkerhetstiltak som kunne komme på tale for en slik sone, og dessuten undersøke hvordan slike tiltak kunne synkroniseres med utviklingen av gjenforeningsplanen for Tyskland.

Bak denne formulering skjuler det seg igjen en meningsforskjell mellom dem som sier at medmindre man får prinsipiell konsens til frie valg som et ledd i en samlingsprosess, har det overhodet ingen hensikt å diskutere om noen slik kontrollsoner.

Blant de sikkerhetstiltak som kunne komme på tale var avkall på bruk av makt og avkall på å gi støtte til en angriper, utveksling av militære informasjoner, og fastsetting av øvre grenser for de militære styrker i den sone man måtte bli enige om.

De fire utenriksministre hadde i denne forbindelsen også instruert sin arbeidsgruppe – det er en arbeidsgruppe for de fire maktene som forbereder forhandlingsopplegget – om å undersøke spørsmålet om forholdet mellom alminnelig nedrustning og tysk samling.

De fire utenriksministre erkjente fullt ut betydningen av å fastholde kravet om at en alltysk regjering skal ta del i forhandlingene om et samlet Tysklands fremtidige status, men siden det er klart at Sovjet-Samveldet vil insistere på å drøfte en fredstraktat, antok utenriksministrene at det ville være en fordel for Vesten om de kunne legge frem visse generelle prinsipper for en slik traktat. Selwyn Lloyd kom

ikke nærmere inn på innholdet av disse prinsipper, og det var vel igjen et utslag av at drøftingene om disse prinsippene ikke var kommet særlig langt på det tidspunkt.

Hvor det gjaldt Berlin, hadde de fire utenriksministre overfor arbeidsgruppen pekt på visse spørsmål som burde undersøkes nærmere. Hvilke spørsmål dette gjaldt, ble ikke nærmere spesifisert, men det ble sagt at grunnlaget for arbeidsgruppens overveielser måtte være NATO-rådets resolusjon av 16. desember ifjor og de tre prinsipper som firemaktsgruppen tidligere hadde formulert og lagt frem for det faste NATO-råd i mars i år. Dette vil si at man ikke kan godta en ensidig oppsigelse av interallierte avtaler, at Berlin-spørsmålet må løses innenfor rammen av Tysklands-spørsmålet, at en løsning på firemaktsgrunnlag er å foretrekke fremfor en løsning som innebærer at FN må gripe inn for å bringe selve løsningen til veie, at de vestlige styrker må bli i Berlin og med uhindret adgang til byen, og at det juridiske grunnlag for deres nærvær i Berlin – de tidligere inngåtte avtaler av 1944, av 1945 og av 1949 etter avslutningen av Berlin-blokaden – bør fastholdes.

Det var de rapportene vi fikk om de resultater de fire var kommet til og de instruksjoner de hadde gitt til arbeidsgruppen.

Diskusjonen ble så innledet av fung. utenriksminister Herter som beskjeftiget seg inngående med den kommunistiske trusel i sin alminnelighet, og ga – i følge en tradisjon som nå er blitt fast – en generell oversikt over hele den verdenspolitiske situasjon. Han gikk ikke særlig inn på de europeiske spørsmål, og i det hele tatt var jo det karakteristisk for den amerikanske holdningen under dette møtet, at de var meget tilbakeholdne i diskusjonen om hele forhandlingssituasjonen. Det hadde utvilsomt sin bakgrunn i at Herter bare møtte som fung. utenriksminister – at Dulles ennå var utenriksminister, men ikke kunne være til stede.

Herter begrenset seg stort sett til å understreke nødvendigheten av at man inntok en fast holdning, og han nevnte som eksempler som viste hvor riktig en slik politikk var, blant annet Libanon og Quemoy. Om Berlin sa han at Vestmaktene i dag står der som beskyttere av byens befolkning, ikke som okkupanter.

Det første egentlige diskusjonsinnlegg kom så fra Selwyn Lloyd, som understreket at Sovjet-Samveldet etter britisk oppfatning nå virkelig ønsker reelle forhandlinger. Og fordi det var det britiske inntrykket, mente man i London at det var riktig å godta et toppmøte selv om utenriksministermøtet ikke skulle gi noen resultater. Den britiske regjering, understreket Lloyd, var innstillet på store forsakelser og innstillet på å ta stor risiko for å holde Berlin som en fri by. Det dreiet seg jo ikke bare om Berlin; problemstillingen var: Hvis Berlin faller, hva faller så i neste omgang?

Hvor det gjaldt Tysklandsproblemet understreket Selwyn Lloyd at et nøytralisert Tyskland etter britisk oppfatning måtte anses som den dårligste løsning av Tysklandsproblemet. Han understreket også at «disengagement» i betydningen gjensidig tilbaketrekning av styrkene også var farlig, fordi det lett kunne lede til et nøytralisert Tyskland. De britiske tanker om inspeksjon og om rustningsbegrensning i en nærmere avtalt sone, omfattet ikke slike tiltak som populært har vært betegnet som «disengagement». Men også de mer begrensede tiltak som ble foreslått fra

britisk side, kunne føre til større gjensidig tillit, og de kunne virke som en sikring mot overraskende militære aksjoner. På britisk side så man på disse forslag som positive motforslag til de sikkerhetsmessig betenkelige «disengagement»-tankene.

Selwyn Lloyd understreket videre at Vestmaktene ikke kunne oppgi sine rettigheter i Berlin, men han pekte på at det var nødvendig at de forsøkte å få bedret sin stilling i Berlin gjennom en ny avtale som kunne gi berlinerne større trygghet. Den avtalen som ble inngått etter avslutningen av Berlin-blokaden for 10 år siden, er langt fra å være så klar og entydig som ønskelig kunne være, og derfor betonet Selwyn Lloyd sterkt det praktiske behov for en tilleggsavtale som kunne gi berlinerne i sin alminnelighet større trygghet, særlig for sin frie kommunikasjon med Vest-Tyskland.

Lloyd sluttet sitt innlegg med å fremheve at det var nødvendig at man ikke innrettet seg slik at man kom i en situasjon hvor man var nødt til å velge mellom krig og et avgjørende diplomatisk nederlag. Hvis man i en slik situasjon valgte det diplomatiske nederlag, ville «the deterrent», det avskrekkende våpen, for alltid ha mistet sin krigsforebyggende virkning.

Etter Lloyd fulgte så den franske utenriksminister, som pekte på at Sovjet-Samveldets truende og selvsikre opptreden i den senere tid ikke ga noe godt grunnlag for forhandlinger. Risikoen i Berlin var etter fransk oppfatning stor, men risikoen ved å gi etter var større enn faren ved å innta en fast holdning. Det var umulig på det nåværende tidspunkt å gå i detaljer om de vestlige standpunkter under senere faser i kommende forhandlinger – og det kom alle de tre vestlige utenriksministre tilbake til flere ganger i diskusjonens løp, at i en så stor forsamling – det vil si, det sa de ikke, men det var det de tenkte – i en så stor forsamling som NATO's Råd, hvor der sitter 15 utenriksministre med hver seks rådgivere bak seg, er det aldeles umulig forut for vanskelige forhandlinger å gi seg til å diskutere forhandlingstaktikk, da kunne man med sikkerhet regne med at kortene var spilt bort før man kom til forhandlingsbordet. – Couve de Murville nøyte seg med – hvor det gjaldt taktikken under senere faser i de kommende forhandlinger – å understreke to punkter hvor etter fransk oppfatning kompromiss ikke var mulig. Det ene var at Vestmaktens styrker fortsatt måtte bli i Berlin, og at man måtte fastholde det nåværende juridiske grunnlag for deres opphold. Det annet var at man ikke kunne gå med på noen de jure anerkjennelse av den såkalte tyske demokratiske republikk. Men han lot stå åpent spørsmålet om en eller annen form for stilltiende anerkjennelse av den faktiske tilstand.

Etter Couve de Murville fulgte så den tyske utenriksminister, som også kom inn på det rettslige grunnlag for Vestmaktens nærvær i Berlin, og understreket at man ikke kunne oppgi det, men at man vel kunne tenke seg forhandlinger med sikte på avtaler om hvordan Vestmaktene skulle utøve disse bestående rettigheter. På tysk side var man meget tilfreds med at Vestmaktene ikke var innstillet på å gå inn på Sovjet-Samveldets forslag om en fredstraktat med to deler av Tyskland.

von Brentano sa videre at man på tysk side hadde merket seg at britene tilbakeviste «disengagement»-tanken i betydningen nøytralisert eller militært evakuert sone. For øvrig sa han at også den tyske regjering var overbevist om at

spørsmålet om kontrollert nedrustning ville kunne ha avgjørende betydning for løsningen av Tysklandsproblemet. Man burde derfor under de kommende forhandlinger gå løs på nedrustningsspørsmålet, nettopp i sammenheng med en løsning av Tysklands-spørsmålet. En isolert løsning av Tysklandsspørsmålet var usannsynlig, og det var derfor riktig og nødvendig å legge de vestlige forslag frem som et samlet hele, «en pakke».

Bak den formuleringen skjuler seg da, som jeg senere skal komme tilbake til, egentlig den vesentlige meningsforskjell om med hvilken innstilling man skal gå til de kommende forhandlinger.

Brentano understreket til slutt at det var politisk og taktisk farlig om man skulle kjøpe de vest-alliertes opplagte rett til å beskytte Berlin med innrømmelser til Sovjet-Samveldet.

Blant de øvrige innlegg er det grunn til særlig å nevne det kanadiske. Det ble fremført av den kanadiske forsvarsminister general Parkes, som har Victoria Cross fra første verdenskrig, og nettopp fordi det kom fra en så høyt ansett militær, virket hans innlegg meget sterkt. Han pekte på at med utviklingen av de kjernefysiske våpen, har krigen i virkeligheten forandret dimensjon, og at Clausewitz' maksime om at krig er en fortsettelse av politikken med andre midler, ikke lenger holder stikk. Han siterte Eisenhower: Der finnes ikke noe alternativ til fred. Og han siterte Omar Bradley, som er kommet med lignende uttalelser nylig i et foredrag i Washington. På bakgrunn av det betonet han så meget sterkt og poengtert nødvendigheten av at man nå gjorde alt som forsvarlig gjøres kunne for å undersøke hvilke reelle muligheter for resultater gjennom forhandlinger som overhodet forelå, og at selv beskjedne resultater ville være av positiv betydning.

Det vesentlige politiske moment i det kanadiske innlegg ut over dette, var at han mente at man måtte tenke seg en rolle for de Forente Nasjoner i forbindelse med en tilleggsavtale om Vestmaktens nærvær i Vest-Berlin. Men han betonet at forutsetningen måtte være at enighet om en slik avtale kom i stand ved direkte forhandlinger mellom de fire, at en slik avtale så ble registrert i de Forente Nasjoner, og at de fire i fellesskap oppfordret de Forente Nasjoner til å påta seg en kontroll- og overvåkingsfunksjon med henblikk på at innholdet av denne avtalen ble etterlevet både i selve Vest-Berlin og langs adkomstveiene til Berlin. Altså ikke FN-styrker i Berlin, ikke FN-styrker langs tilførselsveiene, men en FN-kommisjon i Vest-Berlin og FN-observatører langs tilførselsveiene.

I det danske innlegget, som var meget kort, ble det fremsatt tanken om en kommisjon av de fire stormakter pluss representanter fra de to deler av Tyskland, som skulle søke å fremme forbindelsene mellom de to delene av Tyskland i påvente av en samling. Tanken om en slik kommisjon ble også nevnt av den italienske utenriksminister.

Ellers brakte ikke diskusjonen særlig nye momenter. Det hersket enighet om prinsippene for Vestens opptreden under de kommende forhandlinger, enighet om utgangsposisjonene, men i nyanser og i spørsmålet om eventuelt senere faser i forhandlingene kom det en viss meningsforskjell til syne. Det en kan si, er at den britiske linjen, at man skulle være villig til å forhandle også separat, f.eks. om en

kontroll- og inspeksjonssone og om en tilleggsavtale for Berlin, ble støttet av Canada, Danmark, Belgia, Norge og i en viss utstrekning av Italia, mens på den andre siden Nederland, Tyrkia og Hellas sluttet seg til den noe steilere fransk-tyske linje, som bunner i at man i den franske og den tyske regjering ikke har noen tro på at russerne har noen vilje til reelle forhandlinger. De Forente Staters delegasjon var, som jeg har nevnt, nesten påfallende tilbakeholdne på dette punkt av uenighet mellom de to grupperinger.

For mitt eget vedkommende viste jeg i mitt innlegg innledningsvis til at det hersker stor enighet om hva vi ønsker, og at det heller ikke er så vanskelig å bli enig om hva vi *ikke* er villige til å gå med på for å oppnå tysk samling. For det første er det enighet om at en nøytralisering av Tyskland ikke er akseptabel, bl.a. fordi det ville bety å rive ned det som er bygget opp i de siste ti år i retning av samling, integrering i Europa. For det annet er vi enige om at en tilbaketrekning av amerikanske, britiske og kanadiske styrker fra Europas fastland ikke kan komme på tale. Og jeg understreket at det syntes å være ganske utstrakt enighet om at en ikke realistisk kan regne med at Sovjet-Samveldet nå er villig til å gi opp Øst-Tyskland på noe vilkår som det overhodet er mulig for oss i vest å overveie, og spørsmålet blir derfor om vi kan tenke oss begrensede sikkerhetsordninger uavhengig av tysk samling.

Jeg sa meg enig med Selwyn Lloyd i at disengagement i egentlig forstand, dvs. opprettelse av demilitariserte eller nøytrale soner, snarere ville øke enn minske spenningen og usikkerheten, men jeg betonet at den norske regjering tror at det ville være i NATO's interesse å oppnå en avtale om kontroll og inspeksjon og om øvre grenser for de militære styrker og rustninger i en bestemt sone i Mellom-Europa som man måtte bli enig om. Dette kan bare skje på visse bestemte vilkår: at den militære balanse ikke blir forskjøvet, at de begrensninger for militære styrker og rustninger som man blir enig om, ikke virker diskriminerende mot noe enkelt NATO-land, og at ordningen ikke må bli en ny hindring på veien mot tysk samling. De tre samme vilkårene hadde Selwyn Lloyd understreket, og også den danske utenriksminister hadde i sitt innlegg, som han holdt før mitt, understreket de samme vilkårene. Men på disse betingelsene, hevdet jeg, har NATO en positiv interesse av å få prøvet ut i praksis et kontroll- og inspeksjonssystem. Det kunne komme til å minske mistenksomheten og dessuten være et middel til å hindre overraskende militære trekk som kunne øke krigsfaren eller direkte føre til krig.

Jeg understreket videre at Berlin må sikres retten til fortsatt å leve som et fritt samfunn, og at vi derfor måtte fastholde det standpunkt som kom til uttrykk i desember-resolusjonen i NATO's Råd, men det var vel verd å overveie om en ved hjelp av tilleggsavtaler kunne sikre byens frihet ytterligere og sikre ytterligere de vestlige styrkers fortsatte nærvær og uhindrede adgang til byen.

I denne sammenheng støttet jeg den kanadiske tanken om at en bør overveie muligheten av at FN får en rolle som garant for mulige nye ordninger og som overvåker av dem, hvis man først er blitt enig med russerne. Jeg understreket bestemt og spesielt at en slik forutgående avtale med Sovjet-Samveldet måtte være

en forutsetning for at FN kunne spille noen nyttig rolle i denne forbindelse, f.eks. ved et FN-nærvær i Berlin og muligens langs tilførselsårene til byen.

Jeg pekte også på at det var nødvendig på forhånd å overveie den situasjon vi vil stå overfor dersom Berlin-situasjonen på grunn av et sammenbrudd i forhandlingene skulle bli brakt inn for FN. Selv om man på vestmakthold ikke skulle komme til at man ville bringe saken inn for FN, er det jo ingen som kan hindre at en hvilken som helst annen medlemsstat bringer saken inn som en trusel mot freden, og da må vi ha tenkt igjennom hvilken posisjon vi vil ha overfor verdensopinionen. Vi måtte sikre oss, sa jeg, at vi ikke kommer i en slik stilling at Vestens sak i de Forente Nasjoner bare er basert på formaliteter. Det jeg der hadde i tankene, var at særlig franskmennene, men også til dels amerikanerne og vesttyskerne, i debatten hadde understreket at man måtte holde fast på «the rights of conquest» - okkupasjonsrettighetene bygget på erobring – som det utgangspunkt for hele ordningen i Berlin fortsatt skulle hvile på. Der sa jeg meg enig med britene i at 14 år etter at krigshandlingene er slutt virker ikke et slikt grunnlag noe særlig overbevisende på verdensopinionen, og at man derfor måtte legge vekt på å ha et grunnlag som hadde større gjennomslagskraft overfor verdensopinionen enn akkurat okkupasjonsretten.

Jeg sluttet mitt innlegg med å gjenta det som var blitt sagt innledningsvis, at hensikten med drøftingene i Rådet måtte være å oppnå enighet om de grunnleggende prinsipper. Jeg sa at vi fra norsk side hadde tillit til at de tre vestmakter i samråd med Forbundsrepublikken ville føre de kommende, kanskje langvarige og vanskelige forhandlinger på en måte som tok alle NATO-lands interesser i betraktning, og at de ville holde de andre NATO-land løpende informert ettersom forhandlingene skred frem.

Resultatet av drøftingene på dette punkt ble, etter en del diskusjon, at sekretariatet fikk i oppdrag å utarbeide et dokument som sammenfattet alle de synspunkter som var blitt gjort gjeldende med hensyn til de kommende forhandlinger, og at firemakts-arbeidsgruppen som nå er trådt sammen i London, blir instruert om å ta dette dokument med i betraktning i sitt fortsatte arbeid, ved siden av de instruksjoner den hadde fått fra de fire utenriksministre på deres Washington-møte. Vi oppnådde at innstillingen fra arbeidsgruppen, som skal forelegges de fire utenriksministrene på nytt møte i Paris den 29. d.m., samtidig skal bli sendt til NATO's faste råd, slik at medlemsregjeringene får anledning til å sette seg inn i rapporten samtidig med at de fire utenriksministrene fra de tre vestlige stormakter pluss Forbundsrepublikken tar standpunkt til den. Så vil NATO's faste råd en av de første dagene i mai få en beretning fra de fire om hvilket standpunkt de er kommet til på grunnlag av arbeidsgruppens innstilling. Deretter vil vi gjennom møter i Det faste råd, som kommer til å foregå mer eller mindre kontinuerlig i tiden fra 2. – 3. og frem til 8. – 9. mai, få anledning til å gjøre vår innflytelse og våre synspunkter gjeldende i anledning av det som da blir det endelige forhandlingsopplegg.

Det var fra visse hold nevnt at forhandlingene 2. – 9. mai burde foregå på et nytt utenriksministermøte. Det frarådet jeg bestemt ut fra det synspunkt at på det

stadium, umiddelbart foran forhandlingene med russerne, er det mer enn noensinne nødvendig at drøftingene mellom de vestlige landene kan foregå i full fortrolighet og uten lekkasjer. Det har erfaring vist er praktisk talt uråd på et utenriksministermøte, skjønt fra dette møtet i Washington lekket det ut mindre enn fra noe tidligere møte. Jeg fremholdt at det ville være meget lettere for Det faste råd, som møter uten at det strømmer til hundrevis av journalister, å kunne gjennomføre fortrolige drøftinger. Dette synspunkt ble akseptert av alle.

Det kan vel sies til slutt at Rådets debatt viste at det hersker utstrakt enighet om de grunnleggende prinsipper, om utgangsposisjonene i de kommende forhandlinger. Det er enighet om at et nøytralisert Tyskland ikke er noen løsning som kan aksepteres, og om at tysk samling fortsatt er et vesentlig mål for vestlig politikk. Det er videre enighet om at man ikke kan godta en ordning som fører til at de britiske, amerikanske og kanadiske styrker forlater det europeiske kontinent, og likeledes enighet om at vi ikke kan gi opp Vest-Berlins garanterte rett til å leve som et fritt samfunn.

I de forhandlingene mellom stormaktenes utenriksministre som tar til den 11. mai, vil det i første runde fra Vestmaktenes side bli en presentasjon av deres syn, med grunnlag i det som utenriksminister Selwyn Lloyd redegjorde for på vegne av firemaktsgruppen: Tysk samling med frie valg et eller annet sted i samlingsprosessen og med en all-tysk komite i overgangstiden, sikkerhetstiltak i Europa, muligens med en sone med begrensede styrker og rustninger undergitt kontroll og inspeksjon, ytterligere avtale om Berlin for å sikre byens eksistens uten at man oppgir de rettigheter som man har gjennom tidligere avtaler.

Fra britisk side var det underhånden overfor oss antydning at man godt kunne tenke seg den løsningen at man laget en tilleggsavtale hvor man i preambelen bare meddelte at begge parter fastholder sine prinsipielle synspunkter, men at man uansett uenigheten om disse prinsipielle synspunktene er blitt enige om de og de ordninger for fremtiden. Men dette er ikke godtatt av de andre, og det er altså en av de tingene som diskusjonen kommer til å dreie seg om nå i ukene fremover til 11. mai.

Det var alminnelig enighet på rådsmøtet om at det ikke nå ville være hensiktsmessig og riktig i dette forum å drøfte eventuelle vestlige standpunkter i de videre forhandlinger, dvs. etter at forhandlingene på det grunnlag som jeg har nevnt, eventuelt har vist seg ikke å føre frem. Det ble således ikke tatt standpunkt til spørsmålet om man da skulle være villig til å forhandle om enkeltspørsmål på grunnlag av en stilltiende anerkjennelse av status quo i samlingsspørsmålet.

Generalsekretær Spaak pekte på at dersom man opprettholdt som et absolutt prinsipp kravet om frie valg, måtte man regne med at forhandlingene ville stanse opp, fordi Sovjet-Samveldet aldri ville kunne gå med på slike valg. Da ville man kunne risikere å bli stående overfor Berlin-spørsmålet som et isolert spørsmål, og under meget kritiske omstendigheter. Da jeg nevnte hvordan grupperingen stilte seg, regnet jeg opp bare medlemslandene, men det er riktig å føye til at generalsekretær Spaak står helt på det vi kan kalle den britiske linjen, og er meget opptatt av at man

ikke må innrette seg slik at man blir stillet overfor det fortvilte alternativet: et stort diplomatisk tilbaketog eller kjernefysisk krig.

Det var, som det vil ha fremgått av det jeg alt har sagt, visse uoverensstemmelser med hensyn til hvor politisk hensiktsmessig det var å basere Vestmaktens rettigheter i Berlin på okkupasjonsretten. Fra britisk, belgisk, kanadisk og norsk side ble det påpekt at dette syntes å være et spinkelt grunnlag så lenge etter at krigen var slutt, og at det derfor kunne være nyttig å søke å oppnå nye garantier i tillegg til dem man allerede har. Fra fransk og tysk side ble det advart mot på noen måte å rokke ved det nåværende grunnlag for Vestmaktens stilling i Berlin. Brentano sa imidlertid, som tidligere nevnt, at man nok kunne tenke seg forhandlinger og avtale om utøvelse av disse rettigheter, så avstanden på dette punkt er kanskje ikke så stor som den kan synes ved første blick.

Etter rådsrådet hadde jeg anledning til å treffe generalsekretær Hammarskjöld og ha en lang samtale med ham. Han har nylig vært bl.a. i Sovjet-Samveldet og hatt anledning til å tilbringe en hel dag med Krusjtsjov under helt uformelle forhold, og han kom tilbake med det samme inntrykket som Macmillan og Selwyn Lloyd, at russerne er innstillet på reelle forhandlinger. De kommer til å forhandle hardt, de kommer ganske sikkert til å bruke trusler og annet som forhandlingsmiddel, men hans inntrykk var at når det kom til stykket, ville også de søke å oppnå en forhandlingsløsning. Det hadde ikke vært noen krisestemning eller ultimatumstemning over samtalen.

Jeg drøftet også litt med Generalsekretæren spørsmålet om FN's rolle og konstaterte, hva jeg for øvrig hadde grunn til å tro på forhånd, at han var innforstått med at FN kunne ha en nyttig rolle å spille i Berlin, forutsatt at det først var tilveiebrakt enighet om en tilleggsordning. Det skulle ikke bli spørsmål om FN-styrker, men om tilstedeværelse f.eks. ved en kommisjon og ved observatører. Men han betonet overfor meg at han gikk ut fra at hvis man kom til enighet om en tilleggsavtale, og hvis man ble enig om at FN burde komme inn i bildet i en slik rolle, måtte den nærmere utforming skje i konsultasjon med FN's organer.

For å komme tilbake til NATO-rådsrådet, skal jeg ganske kort omtale diskusjonen av de andre utenriksproblemerne, som da i det vesentlige konsentrerte seg om Midt-Østen. I et utførlig innlegg gikk den tyrkiske utenriksminister inn på det sovjetiske press på Iran, og redegjorde for situasjonen i Bagdad-pakten etter at Irak offisielt hadde trukket seg tilbake. Om det siste sa han at de ikke betraktet det som noen svekkelse av paktsamarbeidet at Irak, som allerede siden 14. juli i fjor hadde vært en meget usikker faktor, nå var gått ut. Det gjorde bare at de gjenværende fire medlemmer kunne gå videre med sitt arbeide uten å behøve å ta noe hensyn til Irak.

Han sa for øvrig at revolusjonen i Irak ikke var rettet mot Bagdad-pakten eller mot Vesten i og for seg, den var rettet mot et regime som etter opprørernes mening ikke sikret fremgang i landet. Han betonet at Kassem var meget moderat når det gjaldt utenrikspolitikken. Men helt siden juli 1958, altså siden like etter kupet, har det pågått en kamp mellom de Nasser-vennlige kreftene og Kassem og hans regjering, som ønsker å bevare Iraks uavhengighet. Under denne kampen mot de

Nasser-innstilte kreftene som vil at Irak skal følge Syrias eksempel og slutte seg til den Forente Arabiske Republikk, var Kassem blitt tvunget til å søke støtte hos kommunistene. Etter tyrkisk oppfatning måtte Vesten vokte seg vel for å gå inn for den Nasserske løsningen med en union mellom Egypt og Irak. En diskret støtte for Kassem var den beste politikk etter tyrkisk oppfatning. Men samtidig var det dessuten etter tyrkisk oppfatning viktig at man heller ikke støttet Nasser på annen måte. Nasser stod nå overfor en vanskelig politisk situasjon, og han hadde mistet mye av den appell som han opprinnelig hadde i hele den arabiske verden. Dette betraktet man fra tyrkisk side som en fordel, fordi man så på Nassers drømmer om et forent Stor-Arabia som en virkelig betenkelig ting.

Etter den tyrkiske utenriksminister talte den britiske. Han ga uttrykk for at det fortsatt kan være håp om at Irak kan bevare sin uavhengighet både av Egypt og av Sovjet-Samveldet. Han understreket at Storbritannia nå var i ferd med å forbedre sine forbindelser med Egypt, og betonet at Vestens politikk måtte være å holde seg unna de indre arabiske stridigheter. Om krisen mellom Egypt og Sovjet-Samveldet sa han at den skyldtes kanskje i noen grad at man i vest i den senere tid hadde inntatt nettopp denne ikke-innblandings-holdningen. Han sa at det for den britiske regjering var en stor skuffelse at Hammarskjølds tanker om en utviklingsplan for landene i Midt-Østen, altså en «arabisk OEEC-plan», ikke var kommet lenger. Vesten måtte fortsatt gi all mulig støtte til slike tanker. Et økonomisk samarbeid om utvikling av landene var det eneste som kunne sikre stabilitet i området på lengre sikt.

Den greske utenriksminister ga uttrykk for at en nøytral politikk er det eneste Vesten kan vente seg fra Midtøst-landene. Ikke-innblanding i indre arabiske stridigheter var den eneste mulige vestlige politikk. Det samme syn ble hevdet av Italia, som dessuten støttet tanken om økonomisk hjelp til Midtøst-landene.

Det kom så en liten, ikke særlig behagelig episode. Den islandske representanten var, til tross for at det var et jubileumsmøte, under streng instruks om på nytt å reise fiskerigrensestriden med Storbritannia, og han kom da med det i et innlegg som var meget skarpt overfor Storbritannia. Man hadde på forhånd bedt om norsk støtte, og i et innlegg ga jeg da uttrykk for et ønske om at Storbritannia i det året som nå skal gå, før man får den nye konferansen om havets folkerett, måtte kunne trekke tilbake sine flåteenheter og unnlate å bruke våpenmakt for å beskytte sine fiskere i det området som Island betrakter som islandsk fiskeriområde.

Generalsekretæren på sin side beklaget at NATO sto hjelpeløs fordi den islandske regjering nektet å forhandle i det hele tatt. Det sa den islandske representant som svar på et innlegg fra Selwyn Lloyd, at de ønsket ikke å forhandle om noenting, de sto på sine rettigheter uavkortet.

Jeg hadde siden noen underhåndssamtaler med Selwyn Lloyd og med den tidligere nederlandske utenriksminister Stikker – som nå er Nederlands faste representant i NATO-rådet, og som i den tid han satt som ambassadør for Nederland i London, også var akkreditert i Reykjavik – og både Selwyn Lloyd og Stikker sa at de trodde ikke det nyttet å komme noen vei før det var holdt nyvalg i Island. Den nåværende regjering er nærmest et forretningsministerium, en tolerert mindretallsregjering, og den vil ikke kunne ha politisk mulighet for å ta noe initiativ

eller innta noen annen holdning enn den den islandske representant ga uttrykk for. Men muligens kunne man etter nyvalg i Island komme på talefot med en ny regjering, bl.a. på grunnlag av utvidet økonomisk hjelp til Island for å gjøre det mindre ensidig avhengig av fisket som inntektskilde, altså for en industriell utvikling sånn at islendingene hadde mer enn det ene benet å stå på.

Det siste punkt på dagsordenen var så den årlige politiske vurdering av NATO's stilling. Der forelå det en rapport fra Generalsekretæren, som særlig omhandlet den politiske rådslagningsvirksomheten og de problemene som reiser seg i sammenheng med den. I rapporten ga Generalsekretæren uttrykk for visse prinsipielle betraktninger som fikk alminnelig tilslutning.

De gikk bl.a. ut på at felles interesser og ikke rent geografiske betraktninger måtte være utgangspunktet for rådslagninger, og at hensikten med rådslagning ikke nødvendigvis var å definere eller bli enig om en felles politikk, men å informere medlemslandene gjensidig om synspunktene, og så langt som mulig å koordinere den politikk medlemslandene førte. Det trengtes ikke i alle tilfelle en felles beslutning og en enstemmighet.

I et kort innlegg i denne debatten understreket jeg betydningen av det økonomiske samarbeid, og pekte på den utfordring som ligger i den raske økonomiske utvikling og økonomiske vekst i Sovjet-blokken, og at både hensynet til den psykologiske virkning i de utenforstående land av denne raske økonomiske utvikling og hensynet til at vi fortsatt måtte opprettholde vår forsvarsinnsats, gjorde det nødvendig at vi ble enige i de dertil egnede organer, som OEEC og FN's forskjellige særorganer, om en koordinert økonomisk ekspansjonspolitik i de vestlige land.

Det var det jeg hadde å si om selve rådsmøtet.

Formannen: Jeg skal få takke utenriksministeren for redegjørelsen. Er det noen som har noe spørsmål eller ønsker å si noe?

Ingvaldsen: Jeg vil gjerne stille et spørsmål. Det er antakelig litt enfoldig, og jeg tror også at det ikke har noen særlig aktuell betydning. I sin oppsummering nevnte utenriksministeren at et av punktene som man var enig om, var at tysk samling var et vesentlig mål for vestlig politikk. Videre sa han at vest-tyske representanter ikke kunne gå med på en fredstraktat med to deler av Tyskland. Jeg har en følelse av at dette spørsmål om Tysklands samling kompliserer og vel kanskje er hovedårsaken til de problemer man har. At Russland ser en samling av Tyskland som særdeles tvilsom, er det vel neppe tvil om. At den vest-tyske regjering er nødt til av indrepolitiske grunner å forfekte sitt syn om en samling av Tyskland, anser jeg også for helt selvfølgelig. Men jeg har også fått et visst inntrykk av – av folk som har vært i Tyskland i det siste – at Vest-Tyskland muligens ville føle seg svært lettet hvis det en gang for alle ble sagt at nå får dette med Tysklands samling utstå. Da har man den mulighet å finne en eller annen form for fredstraktat så Øst-Tyskland går inn i rekken med de andre stater under russisk kontroll, som Polen osv.

Er denne tanken om tysk samling nå helt skrinlagt – om man vil – eller er mitt resonnement helt galt?

Utenriksminister Lange: Når jeg sa at det er enighet om at tysk samling forblir et vesentlig mål for vestmaktens politikk, så er jo det så å si den ideelle fordring. Men bak denne enigheten om den ideelle fordring er det faktisk en vidtgående enighet om at det beste man kan håpe på, er under stilltiende anerkjennelse av status quo – ikke de facto, ikke de jure, men stilltiende – å oppnå en slik avtale om en eller annen sikkerhetsordning, en sikkerhetszone i Sentral-Europa, at det muliggjør fredelig sameksistens mellom et Tyskland som er delt i to. Under en sånn stilltiende anerkjennelse av status quo kan man så kanskje oppnå en ordning som virkelig sikrer det som fra sovjetisk synspunkt er en anomali – et fritt Vest-Berlin midt i Øst-Tyskland.

Jeg tror russerne på sin side regner omtrent som så: Vi vil ikke noen samling av Tyskland, men vi vil ikke i og for seg ta noen kamp på det, for det er slett ikke nødvendig, for det er ikke noen andre som vil samling av Tyskland heller. Vest-tyskerne vil det i virkeligheten ikke, franskmennene vil det slett ikke, britene er svært kjølige til tanken. Amerikanerne er kanskje de eneste som virkelig fremdeles legger stor vekt på tysk samling. Hvorfor skal da vi innrette oss slik, er videre det russiske resonnement, at vi skal få hele ansvaret for at det ikke blir noen tysk samling?

Derfor var den sovjetiske Washington-ambassadør hos den svenske ambassadør – formelt på en gjensitt, idet den svenske ambassadør er nokså nylig kommet til Washington – etter at han hadde vært to måneder hjemme i Sovjet, og ble sittende 5 kvarter – det gjør man vanligvis ikke på sånne protokollære visitter – og han kom for å si – det ble da meddelt videre til oss og til andre – at man fra sovjetisk side nok kunne tenke seg å gå med på en prinsipiell erklæring om at tysk samling var et mål alle var enige om, og at det forble emne for forhandling og diskusjon mellom stormaktene. At russerne kommer med en sånn tilkjenneivelse, er også en indikasjon på at de ønsker å nå et forhandlingsresultat ved de forestående forhandlinger.

Erling Petersen: Utenriksministeren nevnte et par eksempler på et endret syn på krigen som virkemiddel. Jeg har inntrykk av at det er en filosofi som er i sterk bevegelse. Hvis man er pessimistisk og setter saken på spissen, og tenker seg at man nå faktisk er i ferd med å komme dithen at krigen i form av atomkrig går ut som virkemiddel fordi ingen tør sette den i gang, da blir jo straks balansen en ganske annen.

Det jeg har sittet og tenkt på er: Kan ikke dette tegn til at russerne er mer forhandlingsvillige, muligens henge sammen med denne oppfatning at ingen tør bruke atomvåpnene i full utstrekning? La oss da ta f.eks. Berlin. Hvis russerne vil bruke makt, hva kan vestmaktene gjøre? Hvis vi går ut fra – jeg vil ikke si at det er helt klart – at man ikke tør bruke atomvåpen, fordi det ville slå tilbake, må det være helt opplagt at i det øyeblikk man ikke tør bruke det, kan man neppe mobilisere

tilstrekkelig med konvensjonelle maktmidler til å forhindre det om russerne – jeg holdt på å si – bare tramper ned det som er i Berlin. Det er det jeg har inntrykk av kanskje er den farligste utvikling for oss, at hele atomvåpnet faktisk er gått ut av spillet, eliminert som en sånn to-sidig historie hvor pluss og minus er like store. Da er man tilbake til en ganske annen situasjon.

Dette er å sette saken på spissen, men jeg lurer på om utenriksministeren har noe inntrykk av at det i all fall er en tendens i den retning?

Utenriksminister Lange: Jeg tror ikke det er noen tendens i retning av å renonsere selv på den kjernefysiske krig som et absolutt ytterste middel. Men der er en sterkere og sterkere tendens til å betone at dette er et absolutt ytterste middel, og at derfor den aktuelle oppgave i enhver konfliktsituasjon er å prøve alle utveier til å finne en løsning gjennom forhandlinger. Dessuten er der også indikasjoner på at den reelle frykt som gjør seg gjeldende for å slippe dette ytterste middel løs – og den gjør seg gjeldende på begge sider – gjør at det er et reelt ønske hos begge parter om å nå resultater i forhandlingene om stans i prøvene med kjernefysiske våpen, som et første skritt i retning av å gå løs på en kontrollert nedrustningsavtale både for kjernefysiske og for konvensjonelle våpen. Men der skjer stadig under forhandlingene i Genève at de to sider nærmer seg hverandre under nokså mye ytre røklegging; med svært divergerende prinsipielle standpunkter inngås det i all stillhet skritt for skritt kompromisser.

Der er krefter i Amerika, i tilknytning til visse deler av atomenergikommisjonen, som forsøker å velte dette, men den amerikanske regjering er innstilt på å nå resultater og bruke all den tid som er nødvendig.

Den russiske innstilling er sannsynligvis den at de vil spare virkelig enighet og virkelige resultater til toppmøtet. De ser det som en mulig ting som det ikke vil bli for vanskelig å oppnå enighet om på et toppmøte, og de driver sannsynligvis nå slik og sparer opp ting for at det toppmøtet kan munne ut i visse bestemte resultater.

Men det er ganske klart at hvis man ikke kommer noen vei med nedrustningen, vil en konsekvens av denne fornemmelse at kjernefysisk krig har forandret dimensjoner totalt, reise spørsmålet igjen om de konvensjonelle styrker og om balansen på det konvensjonelle styrkeplan.

Ingvaldsen: Jeg har forstått at det er vel litt av en annen utvikling også når det gjelder atomvåpnene. Mens man like etter krigen tok sikte på masseødeleggelsesvåpen, har man jo nå arbeidet mer og mer på presisjonsvåpen. Så vidt jeg har forstått, har det også vært drøftet innen NATO å begrense en åpen konflikt. F.eks. hvis det nå ble en konflikt i den tyske korridor, ville man benytte disse våpnene, sprenggranater med atomspiss og hva det er. De vil jo ha en slagkraft som gjør at menneskeantallet spiller en underordnet rolle. Man vil da benytte en rekkevidde av dette, avpasset etter situasjonen. Men det er vel ingen som har noen lyst til å smelle av de aller største med en gang. Det var i all fall det inntrykket jeg fikk da jeg var nede i Paris i fjor, at hele NATO's politikk legges opp på det

grunnlag. Det er vel også klart at i det øyeblikk det virkelig er en vepnet konflikt, vil vel også engstelsen og tilskynnelsen til å få den under kontroll være stor.

Jeg for min del ser det slik at utviklingen av disse – om jeg kan kalle det – presisjonsvåpen, som arbeider på noenlunde rimelig avstand, altså fra de konvensjonelle våpens område og hele skalaen oppover, vel er noe av det Vesten satser på for tiden.

Utenriksminister Lange: Jeg tror nok det er riktig at det satses en god del på eksperimenter, men i det vesentlige er man ikke kommet så svært langt ut over eksperimentstadiet. Men det gjør seg gjeldende den tvil i meget sterk grad – og i stigende grad – om det overhodet er tenkelig, hvis først den ene part begynner å bruke noen form for atomvåpen, at man da kan begrense det til visse kategorier, altså at i det øyeblikk det våpen er tatt i bruk, er risikoen for at de største våpen kommer inn, økt i meget vesentlig grad.

Nå er jo den absolutt bevisste politikk fra NATO-landenes side den at de ikke skal være de første til å bruke makt av noen art, hverken konvensjonell eller kjernefysisk, så det er vel en litt urealistisk problemstilling, si at man skulle begynne fra vestlig side med å bruke disse presisjonsvåpnene, som det er sagt. Det blir vel i stor utstrekning den annen part som blir den avgjørende for det hele – hvis den annen part skulle bestemme seg for det.

Ingvaldsen: Men man vil ikke bruke mer enn det som skal til på det lokale sted i første omgang.

Utenriksminister Lange: Det kommer helt an på arten av utspillet fra den annen side, tror jeg.

Kjøs: Jeg vil ikke gå inn på noen enkeltheter, men jeg synes det er grunn til å uttrykke sin tilfredshet med at man på tross av de nyanser i oppfatningene som foreligger, under dette rådsmøte er kommet frem til enighet om hovedlinjen i de forestående forhandlinger, den nemlig, at man skal stå fast på Vestmaktens rettigheter i Berlin, og også søke å sikre dem ytterligere, men søke å nå resultater ved forhandlinger. Denne linjen har så vidt jeg forstår, fått en sterkere tilslutning etter hvert, og det synes jeg også er tilfredsstillende.

Det som i særlig grad gleder meg i denne redegjørelsen som utenriksministeren har gitt, er at man nå er blitt helt klar over at den meget omtalte militære uttynning i Mellom-Europa kan føre til farlige konsekvenser for Vestens sikkerhet, og at man derfor heller ikke vil innlate seg på den, men derimot søke spesielle sikkerhetstiltak som ikke innebærer en slik risiko. Det er en linje som jeg synes har meget for seg.

Dette at man nå har slått fast definitivt at man ikke må foreta seg noe som fører til at USA's og det Forenede Kongerikes og Canadas styrker skal trekkes bort fra det europeiske fastland, synes jeg også er en meget vesentlig ting i hele situasjonen.

For øvrig vil jeg bare si at jeg er helt ut enig i det syn utenriksministeren har gitt uttrykk for i sitt innlegg, etter det han har referert i møtet her i dag.

Formannen: Jeg hadde lyst til å si bare et par ord selv, først om Tysklands samling. Jeg tror nok også, som det er kommet frem her, at det er et visst svakt punkt i forhandlingsopplegget, fordi man er klar over at selv om man formelt holder fast ved den tyske samling, er ikke begeistringen for den så overordentlig stor. Derfor er jeg helt enig med utenriksministeren når han deler det britiske syn, at man ikke må la forhandlinger om andre spørsmål, som f.eks. opprettelsen av en kontrollert sone, gjøres avhengig av at det samtidig skal gjøres fremskritt i det tyske samlingsspørsmål. Det er vel nærmest den vest-tyske regjeringens linje, som det også fremgikk av utenriksministerens redegjørelse. Men jeg tror Vestmaktene ville plasere seg i en meget dårlig posisjon, om mulige resultater som man kan oppnå, skulle strande på spørsmålet om Tysklands samling.

Ellers hadde jeg bare lyst til å spørre utenriksministeren om han vet noe mer om hva det er som foregår i luftkorridorene til Berlin – dette med de amerikanske fly som flyr over den høyden som er satt, på 3 300 meter. Så vidt jeg forstår er ikke dette noen egentlig avtale, så det kan vel ikke sies at amerikanerne bryter en avtale, men allikevel er det etter min oppfatning et vågelig spill. Det reiser også et annet spørsmål – og det har jeg sogar sett sagt i pressen – nemlig at det amerikanske utenriksdepartement ikke er enig i dette, men at det er de amerikanske militære som gjør det. I så tilfelle vil jeg si at da er man inne på noe meget farlig. I det hele tatt må man vel si at når en medlemsstat, selv om det er en av dem som har det spesielle ansvar for Tyskland og Berlin, gjør et så vågelig eksperiment, burde det vel forelegges for NATO-rådet.

Utenriksminister Lange: Etter de informasjonen vi fikk der borte, er det sannsynligvis slik at den første flyvningen ble igangsatt på initiativ av den lokale luftbefalhavende for amerikanerne, og at den andre flyvningen ble igangsatt med godkjennelse fra Pentagon, men ikke fra State Department. Jeg er helt enig med formannen i at det haster med at disse tingene kommer under virkelig politisk og ikke bare militær kontroll, og jeg tror at når det ikke er skjedd, har det sammenheng nettopp med hele den usikre situasjon omkring utenriksministerposten i de Forente Stater. I det øyeblikk den nye utenriksminister er utnevnt – og det er det vel utsikt til vil skje i de aller nærmeste dager – vil den situasjon kunne rettes på. Jeg vet at britene er meget opptatt av den og har tatt den opp meget energisk med amerikanerne både på det militære og det politiske plan, men skulle det fortsette, ville det være grunn til å ta saken opp når det faste NATO-råd igjen er samlet og funksjonsdyktig i Paris. De fleste medlemmer befinner seg nå på hjemvei over Atlanterhavet etter en ukes tur omkring for å se på NATO's og amerikanske militære installasjoner i de Forente Stater og Canada, men de vil være samlet i de nærmeste dager, og som sagt, jeg er enig i at det haster.

Erling Petersen: Spørsmålet om hvem som skal begynne med maktanvendelse er jo et sentralt punkt i Berlin-spørsmålet. Det kunne være interessant å høre om man har en skarp definisjon av begrepet «maktanvendelse». For å ta et grensetilfelle: hvis østtyskerne lager en veisperring over en korridor til Berlin, er det da maktanvendelse om de allierte setter en bulldozer foran konvojen og brøyter seg vei?

Utenriksminister Lange: Jeg tror ikke det har vært diskutert, i all fall ikke i Rådet har det vært diskutert i detalj. Men min umiddelbare reaksjon ville være at maktanvendelse i den sammenheng betyr bruk av våpen.

Erling Petersen: - Altså militær ...?

Utenriksminister Lange: Ja, militær maktanvendelse. Men jeg vil gjerne i tilknytning til det spørsmål hr. Ingvaldsen reiste om de taktiske atomvåpen, sitere en uttalelse av general Taylor, som ikke er mer enn en måned gammel eller knapt nok det, hvor han ifølge Reuter og NTB den 15. mars uttalte at de taktiske atomvåpen vi har er store, og kan ikke brukes i umiddelbar nærhet av våre egne styrker. De er høyst farlige for våre egne styrker og for den befolkning som står på vår side. Derfor er tiden ennå ikke inne for at vi kan bruke atomvåpnene like foran våre egne styrker. – Det bekrefter for så vidt at presisjonsvåpnene ennå er på eksperimentstadiet.

Wikborg: Jeg er i likhet med hr. Kjøs enig i den fremstilling utenriksministeren har gitt her og i det han fremholdt på NATO-møtet i Amerika. Jeg tror at det er fullkomment urealistisk å regne med at delingen av Tyskland kan opphøre i noen overskuelig fremtid. Jeg er derfor helt enig i at selv om spørsmålet formelt alltid må reises og man må forhandle om det, må man også være villig til å forhandle om noe mindre enn det.

Jeg er – kanskje fordi jeg er jurist – veldig engstelig for å oppgi okkupasjonsgrunnlaget for de vestlige makters tilstedeværelse i Berlin, for gjør man det, er man langt på vei enig med russerne når de sier at nå er det så gammelt at vi ikke lenger kan bygge på det. Så jeg tror man skal være meget forsiktig med det.

Jeg tror det er riktig, det som Eisenhower sa, at i Sovjet er det bare én som bestemmer, og at derfor utenriksministermøtet ikke vil ha noen så særlig stor betydning, og derfor tror jeg også det er riktig at man går til toppmøte selv om utenriksministrene ikke kommer til enighet. Med all den risiko det innebærer, tror jeg allikevel at det er riktig i den situasjon vi står i nå.

Jeg kan godt forstå Hammarskjöld, at han nødig vil at FN skal komme nevneverdig inn i bildet før der er kommet i stand en avtale mellom de andre. Men situasjonen kan meget vel utvikle seg slik at FN må komme inn tidligere, for jeg går ut fra at hvis man blir stoppet med makt fra øst-tysk eller sovjetisk side, bør spørsmålet bringes inn for FN før man i tilfelle bruker makt også fra alliert side. Vi får håpe at det aldri kommer dithen. Men hvis det lykkes å komme frem til en avtale

og hvis det lykkes å få enighet om at FN skal overvåke og kontrollere, vil det være en stor vinning sett fra vårt synspunkt.

Ellers tror jeg Selwyn Lloyds formulering er helt riktig, når han spør: «Faller Berlin, hva faller så neste gang»? Det er et synspunkt som i høy grad fortjener gjennomtenkning også hos oss. Vi kan meget vel komme i faresonen nokså snart hvis først Berlin skulle falle.

Utenriksminister Lange: Det var bare en kort bemerkning til det hr. Wikborg sa om et utenriksministermøtes muligheter for å nå noen slags resultater. Jeg tror heller ikke man kan vente løsning av sentrale problemer på et utenriksministermøte. Jeg tror det man realistisk kan regne med at et slikt møte kan gjøre av nytte, er å kartlegge terrenget og ringe inn mulige «areas of agreement», og så må selve avgjørelsen av hvilken enighet man kan oppnå innenfor disse områdene, bli en sak for regjeringssjefene. Slik som systemet er i Sovjet-Samveldet, tror jeg det er det eneste som kan ventes.

Formannen: Hvis ingen har noen flere merknader går vi over til neste punkt på dagsordenen. Jeg gir ordet til utenriksministeren.

Utenriksminister Lange: Som komiteen vil huske, har det allerede tidligere i vinter vært henvendelser fra sovjetisk side om problemet om tysk adgang til forsyningsbaser i NATO-regi i Norge, og der har jeg på Regjeringens vegne gitt svar, ikke bare én gang, men flere ganger. Sist ble det gjort i den form – den 17. mars – at vi leverte et memorandum som var en sammenfatning av det jeg hadde sagt muntlig, for å forvise oss om at det ikke kom frem i forvridd form til Moskva.

I påsken skjedde så følgende: Langfredags formiddag ringte den sovjetiske ambassadør opp og forlangte å komme i øyeblikkelig kontakt med statsministeren, han hadde et budskap til statsministeren. Fungerende utenriksminister sa da at statsministeren var på ferie, men at han som fungerende utenriksminister var villig til når som helst å ta imot den sovjetiske ambassadør. Han var til og med villig til å foranledige sammenkalt Regjeringen for at den kunne ta standpunkt til om det var nødvendig å kalle statsministeren hjem fra ferie, men da måtte man først vite noe om innholdet av dette budskap. Dette førte til at den sovjetiske ambassadør sa, at nei, han hadde ikke noe budskap, men han ønsket fremdeles å treffe statsministeren. Så ble det da avtalt at dette skulle skje så snart statsministeren var tilbake i byen, og en samtale fant sted den 1. april, hvor den fungerende utenriksminister var til stede sammen med statsministeren.

Sovjet-ambassadøren begynte med å si at han heretter ikke skulle plage statsministeren med utenrikspolitiske saker, men skulle la henvendelser om slike ting gå gjennom utenriksministeren. Statsministeren kvitterte i meget skarpe ordelag for det, og sa at det var gledelig at man ville gå den regulære vei for henvendelser til den norske regjering.

Det som man tok opp, var en rekke synspunkter om forholdet mellom Norge og Sovjet-Samveldet i lys av Norges medlemskap i NATO, og påskuddet til å

komme akkurat på det tidspunkt var at vi sto umiddelbart foran NATO's tiårsjubileum. Jeg tror ikke det er nødvendig at jeg tretter komiteen med å gjengi alt det som ble fremført fra sovjetisk side der. Det var ikke noe nytt på noe punkt. Men jeg tror det kanskje kan være av interesse for komiteen at jeg gjengir det muntlige svar som jeg i går ga den sovjetiske ambassadør på de spørsmål han hadde reist. Det ble gitt som et muntlig svar, men han fikk anledning til å ta avskrift av manuskriptet til det muntlige svar. Han hadde selv betont under samtalen den 1. april at han ikke ønsket at dette på en måte skulle få karakteren av noen noteutveksling, men at det var å betrakte som muntlige henvendelser, og det har vi da holdt oss til. Jeg refererer da det muntlige svar som jeg i går ga Sovjet-ambassadøren:

«Den norske regjering har alltid vært av den oppfatning at Norges deltakelse i NATO ikke vil eller bør være til hinder for at det mellom Sovjet-Samveldet og Norge består et godt naboforhold basert på gjensidig respekt for de to lands berettigede interesser. Den kan derfor uten videre erklære seg enig i ambassadør Gribanovs uttalelse om at det ikke eksisterer stridsspørsmål mellom de to land som ikke lar seg løse, hvis det til enhver tid legges for dagen en bestemt vilje til å finne løsninger innenfor rammen av det naboforhold som her er nevnt. På vegne av den norske regjering kan jeg uten videre si at den nærer et oppriktig ønske om å løse alle problemer som måtte bestå mellom Norge og Sovjet-Samveldet gjennom forhandlinger.

En viktig forutsetning for opprettholdelsen og utbyggingen av naboforholdet mellom våre to land er etter den norske regjeringens mening at det i begge land finnes en korrekt oppfatning av den annen parts handlinger og beveggrunner når det gjelder dens ivaretagelse av sine interesser.

I denne forbindelse vil jeg ikke unnlate å henvise til den karakteristikk Ambassadøren ga av NATO under samtalen med Statsministeren den 1. april.»

- Det var den vanlige klisjémessige om NATO som en aggressiv blokk osv. –

«Det er den norske regjeringens oppfatning at NATO i de 10 år organisasjonen har bestått, har opptrådt på en måte som til fulle har vist at dens formål utelukkende er av forsvarsmessig art. Norske myndigheter er ikke kjent med at det på ansvarlig hold innenfor NATO, det være seg i Sekretariatet eller blant medlemmene, på noe tidspunkt er truffet disposisjoner, eller foreslått disposisjoner, eller stillet politiske målsettinger innenfor det område Pakten dekker, som har hatt andre enn klart forsvarsmessige formål. De former som samarbeidet innenfor NATO har, gjør Regjeringen trygg på at denne uttalelse fullt ut dekker det faktiske forhold.

Hverken generelt eller ut fra egen erfaring kan den norske regjering derfor dele den oppfatning at utbyggingen av NATO, eller Norges deltakelse i denne organisasjon, har bidratt til å tilspisse situasjonen i Nord-Europa – eller andre steder i Europa for den saks skyld. Det er en kilde til oppriktig beklagelse i Norge at man i Sovjet-Samveldet også i dag, etter 10 års norsk deltakelse i NATO, fremdeles gir uttrykk for den oppfatning at Norges

politikk på dette område fremmer andre formål enn de Norges regjering og Storting har stillet opp for vår deltakelse i forsvarssamarbeidet i NATO.

I samtalen 1. april kom Ambassadøren inn på en rekke konkrete spørsmål i forbindelse med Norges deltakelse i NATO. En del av disse spørsmål gjelder praktiske tiltak som den norske regjering har truffet, eller overveier å treffe, som ledd i dens bestrebelser på å oppfylle formålet for Norges deltakelse i fellesforsvaret, nemlig å sikre landet uavhengighet i tilfelle angrep.

De militære anlegg som bygges i Norge, delvis gjennom fellesfinansiering i NATO, det være seg flyplasser, flåtehavner eller forsyningslagre, har ikke noe annet formål enn det jeg her har nevnt, og det er utelukkende de ansvarlige norske myndigheter som avgjør hvilke anlegg som skal bygges og hva anleggene skal brukes til. Myndighetenes vurdering baseres på norsk oppfatning av hvilke behov det er som må dekkes for at Norges allierte skal være i stand til å oppfylle sine forpliktelser overfor Norge i tilfelle landet blir utsatt for angrep eller truet med angrep. Hvis de norske myndigheter ikke sørger for å fylle disse behov, vil vår sikkerhetspolitikk bli en meningsløshet.

Det er en selvfølge at myndighetene til enhver tid tar Norges naboland i betraktning, men også i denne sammenheng er det de ansvarlige norske myndigheters vurdering som blir utslagsgivende.

Jeg vil få komme inn på noen av de konkrete spørsmål som Ambassadøren stillet under samtalen den 1. april:

Spørsmålet om olje- og ammunisjonslagre i Norge til bruk for andre NATO-lands stridskrefter i tilfelle krig, har tidligere vært drøftet mellom Utenriksdepartementet og Ambassaden. Jeg vil derfor henviser til det jeg tidligere har sagt, og til den redegjørelsen for sakens faktiske omstendigheter som ble gitt Ambassadøren i et P.M., datert 17. mars d.å. For øvrig er saken for tiden under utredning av myndighetene og Regjeringen vil ta endelig standpunkt til spørsmålet etter at saken på normalt vis har vært behandlet av Stortinget. Det er i dag ikke mulig å si når myndighetenes behandling av saken vil være avsluttet.

Ambassadøren kom videre inn på forskjellige sider av tysk deltakelse i NATO og på de følger dette hadde for Norge. I denne sammenheng vil jeg gjerne peke på ett forhold når det gjelder Tyskland og den norske regjeringens syn på det som vanligvis kalles «det tyske spørsmål».

Vi ser det slik at det samarbeid som har utviklet seg mellom Forbundsrepublikken og en rekke europeiske land samt de to stater på det nord-amerikanske kontinent, innebærer de beste garantier det er mulig å oppnå i dag mot en gjenopplivelse av den tyske militarisme som to ganger i vårt århundre har drevet verden ut i krig. Så lenge dette samarbeid består og fortsatt blir utbygget, vil etter vår oppfatning de demokratiske og fredsvennlige krefter i Tyskland være i stand til å styrke sine politiske og samfunnsmessige posisjoner. Skulle derimot omverdenen slå inn på en ny

diskriminerings- og isolasjonspolitik overfor Tyskland, i likhet med den som ble ført etter den første verdenskrig, er vi i Norge redd for at dette vil kunne bringe nye krefter til makten i Tyskland som har en ganske annen stilling til løsningen av sitt lands problemer enn den de nåværende myndigheter har. En slik utvikling vil ikke styrke freden i Europa.

Når det gjelder de problemer som oppsto i Tyskland etter den annen verdenskrig, har den norske regjering lenge vært av den oppfatning at disse burde løses gjennom forhandlinger mellom de makter som gjennom avtaler har påtatt seg hovedansvaret for en løsning av Tysklandsproblemet. Regjeringen hilser derfor med glede den enighet som nå er oppnådd mellom de 4 stormakter om et utenriksministermøte i Genève den 11. mai, og den håper også at dette møtet vil bidra til å legge et godt grunnlag for et senere møte mellom regjeringssjefene. Den norske regjering er overbevist om at de aktuelle problemer som er oppstått i Tyskland, lar seg løse ved fredelige midler, forutsatt at partene tar i betraktning situasjonens realiteter og gir den fornødne vekt til alle parter berettigede interesser.

Under samtalen den 1. april berørte ambassadør Gribanov spørsmål i forbindelse med norsk basepolitikk, kjernefysiske våpen på norsk territorium og utskyttingsbaser for mellomdistanseraketter i Norge. Regjeringens syn på disse spørsmål ble senest uttrykt av Statsministeren i den tale han holdt i Oslo Rådhus den 3. april i år samt under Statsministerens pressekonferanse den 19. mai i år. Jeg vil henlede Ambassadørens oppmerksomhet på disse uttalelser.

Ambassadøren brakte også opp spørsmålet om Østersjøen og det sovjetiske forslag om å gjøre dette havområde til en «fredens sone».

Norges beliggenhet betinger ikke at den norske regjering er direkte berørt av dette problem, idet det vel her neppe kan bli tale om en ordening hvor Norge er direkte part. Regjeringen finner seg derfor ikke foranlediget til å uttale noen oppfatning av eventuelle konkrete forslag som måtte foreligge.

Endelig reiste Ambassadøren også spørsmålet om et tillegg til NATO-pakten og Warszawa-avtalen som skulle forplikte medlemmene til ikke å støtte noen angriper. På norsk hold ser vi det slik at Norge, både ved sitt medlemskap i FN og ved sitt medlemskap i NATO, definitivt og høytidelig har forpliktet seg til ikke å delta i noen angrepskrig og heller ikke til å støtte noen angripersasjon. Allianseforpliktelsen i NATO gjelder utelukkende overfor allierte som er blitt utsatt for angrep. Dette fremgår så klart av avtalen at det ikke er behov for noe tillegg. Avtalen er til og med så klar på dette punkt at et tillegg av den art som Ambassadøren har antydnet, nærmest bare ville tjene til å kaste tvil over det som er selve hovedinnholdet i NATO-pakten, nemlig dens utelukkende defensive karakter.

Hvis det derimot er en ikke-angrepsavtale mellom NATO- og Warszawa-paktens land Ambassadøren har i tankene, er den norske regjering kjent med at et slikt forslag vil kunne drøftes under de kommende konferanser mellom stormaktene når disse tar fatt på behandlingen av de

europiske sikkerhetsproblemer. For sitt vedkommende er regjeringen enig i at dette spørsmål bør drøftes i denne sammenheng.»

Formannen: Jeg skal takke for redegjørelsen og for at komiteen ble gjort kjent med det norske svar.

Er det noen som har noe å si i denne anledning? Hvis ikke, kan vi vel betrakte dette punkt som ferdigbehandlet.

Hvis det ikke er noen som har noe annet å forebringe, erklæres møtet hevet.

Møtet slutt kl. 11.45.